

Norge i 1940

Etterpå-
klokskap

Av Jo Heringstad, Ås

«Om 100 år er allting glemt,» sa dikteren Knut Hamsun om sine mange feiltrinn under krigen. Historikere glemmer ikke. De graver seg ned i kilde-materialet på leting etter «nye» opplysninger om en etterhvert fjern fortid. Hvis noe mangler i et arkiv, er dette spesielt interessant: Har noen fjernet noe for å skjule egne eller andres feiltrinn?

I søndagsavisen 10.10. gjorde Odd V. Aspheim et stort nummer av at for-svarssjef Otto Ruge muligens har makulert militære dokumenter fra juni 1940. Aspheim beskylder ikke denne forlengst avdøde generalen for å skjule egne feiltrinn, men for å beskytte offiserskolleger mot innsyn i deres faglige og menneskelige utilstrekkelighet.

Med etterpåklokskap og trygg avstand til krigen er det lett å kritisere eller fordømme offiserer og politikere som nølte eller sviktet i den ekstremt vanskelige situasjonen våren og sommeren 1940. Historikere bør vite at det da var svært vanskelig å vite hva som var riktig og hva som var galt. Mange fryktet at militær motstand mot den tids supermakt ville utvikle seg til et nytteløst blodbad.

Etter noe nøling valgte regjeringen motstandslinjen, i tillit til et løfte om massiv militær hjelp fra Storbritannia. Det viste seg snart at denne hjelpen var lite effektiv. I Storbritannia ble den britiske militære innsatsen i Sør-Norge oppfattet som en skandale, og regjeringen måtte gå av.

Det var en virkelig skandale i Nord-Norge, der en udugelig britisk general etablerte «hoff» i Harstad, i stedet for å sette inn de britiske styrkene mot den underlegne tyske styrken ved Narvik.

Etter de militære nederlagene måtte både de sivile myndighetene i Oslo og den militære overkommandoen i Troms innrette seg etter rådende forhold og forhandle med tyskerne, mens den norske regjeringen i Lon-

don beholdt en viss handlefrihet. De tyske forhandlerne var under press fra Hitler, som bl.a. krevde at kong Håkon skulle avsettes.

Det mangler noen dokumenter om kapitulasjonen i Troms. De kan ha blitt makulert etter kort tid – dels fordi det forekom betingelser av en slik art at regjeringens handlefrihet kunne reduseres ytterligere, dels fordi betingelsene var så ydmykende at de som måtte skrive under, skammet seg. General Ruge – som hadde det største ansvaret og de tyngste på kjenningene – gikk i tysk fangenskap for å gjøre kapitulasjonen lettere for andre.

Rettsstaten bygger på visse grunnregler. En av dem er at lover ikke skal ha tilbakevirkende kraft: Ingen skal straffes for handlinger som er blitt straffbare etter handlingstidspunktet.

Den norske regjeringen i London benyttet den konstitusjonelle nødretten som hjemmel for provisoriske anordninger. De ble kunngjort sammen med andre viktige nyheter i radiosendinger fra London, og ble spredt på forskjellig vis blant både motstandsfolk og overløpere i Norge. Det var juridisk korrekt å bruke noen av anordningene som lover i rettsoppgjøret etter krigen. Landssvikanordningen av 15. des. 1944 ble ikke kunngjort før etter krigen, så den ble dessverre brukt med tilbakevirkende kraft. Denne uretten skapte mye bitterhet og strid om landssvikoppjøret.

Historikere som bedømmer handlinger (eller mangel på handling) i 1940 med ettertidig kunnskap som vurderingsgrunnlag, gir dette vurderingsgrunnlaget tilbakevirkende kraft. De gjør da grov urett mot dem som bedømmes.

Fremtidige historikere vil forhåpentlig være flinkere og bedømme vår uhemmede uttapping av de lettest tilgjengelige olje- og gassressurene med vår tids vurderingsgrunnlag. Hvis også de blir etterpåkloke, kan vi få en hard dom!